

УДК 159.923

М. В. САВРАСОВ

м. Слов'янськ

savnick85@mail.ru

ПСИХОЛОГІЯ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА: ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ

Аналізуються основні результати досліджень щодо місця та ролі креативності у структурі професійної підготовки майбутнього фахівця та його навчальній успішності, щодо психологічної динаміки креативності на різних етапах професійної підготовки студента. Стверджується, що психологічна структура та зміст креативності особистості студента виступають важливими характеристиками даного психічного явища, оскільки відкривають шлях до з'ясування його суттєвих закономірностей та механізмів. Отримано відомості про входження до структури креативності особистості студента показників інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, смутку, мотивації спілкування, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, сили волі, індекси оригінальності та унікальності.

Ключові слова: креативність, особистість, студент, структура, показник, професійна підготовка, характеристика, фактор.

У системі сучасних вітчизняних психологічних уявлень креативність розуміється переважно як незвідна до інтелекту функція цілісної особистості, яка залежить від комплексу її психологічних характеристик, рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості. У психологічній науці виділяють три основні види креативності: соціальна креативність, особистісна креативність, інтелектуальна креативність.

Але на сьогодні у доступній нам літературі відкритим залишилося питання цілісного погляду на креативність з позиції теорії особистості, виділення та системного аналізу основних її складових, перш за все, психологічних складових та креативності особистості студента.

С. Д. Максименко розглядає креативність як один з принципів побудови генетико-моделюючого методу дослідження особистості та зазначає, що «...вже сама по собі дана особистість є результатом та продуктом творчості. І нужда, втілена у ній, має величезний креативний потенціал» [3, 64]. Автор веде мову про те, що «...креативність є глибинною, первісною і абсолютно природною ознакою особистості – це є вища форма активності, яка створює і залишає слід, втілюється. З іншого боку, креативність означає прагнення виразити свій внутрішній світ» [3, 65].

Р. Мілграм та Є. Хонга, вивчаючи залежність креативності від інтелектуальних здібностей, етнічної приналежності, освітнього статусу та статі для представників дошкільного віку, школярів та студентів коледжу, приходять до висновку про те, що з віком відбувається зростання впливу соціально-культурних детермінант на креативність, натомість зв'язок між креативністю та інтелектуальними здібностями у більш дорослому віці втрачається [10].

У дослідженнях, виконаних О. М. Вороніним та співробітниками на дорослих опитуваних (студентах економічного коледжу та менеджерах), отримані результати про незалежність факторів інтелекту та креативності [1].

О. М. Харцій стверджує, що креативність майбутніх менеджерів значно впливає на ефективність їх професійної діяльності, забезпечує успішність їх професійної підготовки, сприяє їх особистісній самореалізації, нестандартності, самостійності та ініціативності [7].

На думку О. С. Шила, розвиток креативності майбутнього педагога може знайти свої місце у процесі його професійної підготовки, шляхом розвитку спрямованості особистості на цінності професійної та особистісної самореалізації, системи ціннісних орієнтацій особистості [9].

Дослідження М. Сарзанія, що було присвячене з'ясуванню співвідношення між спеціалізацією пізнавальних потреб та креативністю особистості студента, призвело до результатів, що свідчать про схильність до природничих наук студентів з високою креативністю, в той час як низько креативні та середньо креативні студенти виявляли схильність до гуманітарних дисциплін. Крім того, було встановлено, що низьку схильність до суспільних наук мають усі експериментальні групи, незалежно від рівня креативності респондентів, а студенти з високою креативністю мали більш гармонійні стосунки із викладачами [11].

Досліджуючи функції змінної віку у структурі креативності студентів коледжу та університету, колектив авторів на чолі з Ч. Ву зі співавторами дійшли висновків, що студенти більш дорослого віку демонструють достовірно вищі результати за вербальною шкалою креативності. Натомість, студенти молодшого віку демонстрували кількісну та якісну перевагу за шкалою фігуральної креативності. Крім того, виявлено, що більш вагомий інформаційний тезаурус позитивно впливає на творчі досягнення у складних інформаційних системах, у той час як у творчих задачах зображувального характеру інформаційний тезаурус не має позитивного впливу на креативність [12].

Т. А. Тернавська, досліджуючи розвиток невербальної креативності студентів як складової їх пізнавальної активності, стверджує, що розвиток креативності особистості студента залежить від успішності поєднання у навчальній діяльності у вищій школі принципів практичності, проблемності, творчого підходу з боку викладача та навчальної мотивації студентів [5].

Як вважає О. А. Кривопишина, дослідження проблеми розвитку креативності, особливо у період юнацького віку, знаходяться на Україні на недостатньо високому рівні, як у теоретичному, так і у методологічному аспектах та пропонує використовувати для цього метод аналізу літературної творчості юнаків [2].

Є. В. Фролова в процесі дослідження креативності як чинника успішності навчальної діяльності студентів, приходять до висновків

про те, що вербальна та невербальна креативність, а насамперед індекси розробленості, унікальності та оригінальності пов'язані з високим рівнем навчальної успішності студентів, у студентів, що мають низький рівень навчальних досягнень, креативність відносно чітко виділяється за невербальною та вербальною ознакою [6].

В. І. Носков та Є. М. Левченко пропонують використовувати при формуванні креативності особистості студента спеціально розроблену технологію, в основу якої покладені елементи теорії розв'язання винахідницьких задач, ідеї теорії творчості Г. С. Амтхауера та теорії конструкторської діяльності [4].

Ч. Ян, досліджуючи психологічні особливості розвитку творчих здібностей у студентів музичних факультетів, стверджує, що протягом періоду навчання студенти демонструють нерівномірність розвитку візуальної та вербальної креативності, причому перш за все зростають продуктивність висунення візуальних гіпотез, візуальна оригінальність, семантична гнучкість, вербальна продуктивність, вербальна оригінальність та категоріальна гнучкість [8].

Метою нашого дослідження є встановлення психологічної структури креативності особистості студента та опис її змістових показників. Для цього вважаємо за необхідне розв'язати наступні завдання дослідження: 1) здійснити теоретичний аналіз психологічної проблеми креативності особистості студента у сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях; 2) розробити процедуру та здійснити емпіричне дослідження психологічної структури креативності особистості; 3) виділити та описати змістові компоненти креативності особистості студента ВНЗ.

У ході аналізу структури креативності студентів нами використана процедура факторного аналізу методом головних компонент з обертанням за принципом VARIMAX. Основним у структурі креативності студентів природничого профілю є перший фактор (інтроверсія), що достовірно сполучає на одному полюсі показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, мотивації спілкування, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професій-

ної діяльності, мотивації творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, сили волі, індекси оригінальності та унікальності за тестом С. Медніка, індекси оригінальності та розробленості за тестом Є. Торренса. На іншому його полюсі розташований показник смутку. Другий фактор (вплив невербального інтелекту на майбутнє) містить змінні інтелекту за тестом Дж. Равена, що увійшли на статистично достовірному рівні, та показник потреби у перспективі та надіях на краще. Третій фактор (когнітивний компонент креативності) містить на достовірному рівні показник когнітивного індекс за авторською методикою та на недостовірному рівні такі показники мотиваційної сфери особистості, як творча активність та діяльнісна спрямованість.

Основним у структурі креативності студентів гуманітарного профілю є перший фактор (суспільно-професійний контроль), що достовірно сполучає на одному полюсі показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, індекси оригінальності та унікальності за тестом С. Медніка, індекси оригінальності та розробленості за тестом Є. Торренса. На другому його полюсі розташовані показники смутку, мотивації спілкування та зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності. Другий фактор (вербалізація творчого пошуку) містить на недостовірному рівні змінні інтелекту за тестом Дж. Равена та показник унікальності за тестом С. Медніка. Третій фактор (невербальний інтелект) містить показники інтелекту за тестом Дж. Равена. Таким чином, до єдиної структури з показниками креативності входять показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю. Протилежними по відношенню до креативності та компонентів її структури виступають показники смутку, мотивації спілкуван-

ня та зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності.

Спостерігаємо, що наявні суттєві розбіжності у факторній структурі креативності студентів природничого та гуманітарного профілю. А саме, всередині першого фактору (інтроверсія) студентів природничого профілю більшу роль відіграють показники мотиваційної природи, а всередині першого фактору (суспільно-професійний контроль) студентів гуманітарного профілю більшою є вага компонент мотиваційної природи. Одночасно, у студентів гуманітарного профілю спостерігається модифікація явища негативних проявів спілкування (наявних і у студентів природничого профілю) у явище суспільної залежності, коли вони не можуть ефективно виконувати майбутні професійні обов'язки за відсутності негативного впливу зовні.

Другий фактор у структурі креативності студентів природничого профілю (вплив невербального інтелекту на майбутнє) та студентів гуманітарного профілю (вербалізація творчого пошуку) суттєво різняться між собою за психологічним змістом, оскільки для майбутніх педагогів він відображає віру у значення невербального інтелекту у майбутній професійній діяльності, в той час як для майбутніх педагогів він означає вербалізацію вже наявних результатів творчих пошуків, в тому числі у процесі навчальної діяльності та побудові планів майбутнє.

Третій фактор у структурі креативності студентів природничого профілю (когнітивний компонент креативності) та студентів гуманітарного профілю (невербальний інтелект) різняться як за змістом, так і за психологічним сенсом.

Таким чином, в незалежності від профілю професійної підготовки (гуманітарний чи природничий профіль), структура креативності студента містить показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, смутку, мотивації спілкування, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, сили волі, індекси оригінальності та унікальності за тестом С. Медніка, індексу оригінальності та унікальності за тестом Є. Торренса.

Суттєвою відмінністю у структурі креативності виступає наявність у студентів гуманітарного профілю зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності, та відсутність у їх структурі креативності діяльнісної спрямованості та інтегрального індексу за авторською методикою.

За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки: 1) встановлено, що незалежно від профілю професійної підготовки структура креативності студента містить показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, смутку, мотивації спілкування, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, сили волі, індекси оригінальності та унікальності; 2) в залежності від профілю професійної підготовки всередині першого фактору (інтроверсія) студентів природничого профілю більшу роль відіграють показники мотиваційної природи, а всередині першого фактору (суспільно-професійний контроль) студентів гуманітарного профілю більшою є вага компонент мотиваційної природи.

Список використаних джерел

1. Воронин А. Н. Интеллект и креативность в совместной деятельности: автореф. дис. ... к. психол. н. : 19.00.13 «Общая психология, история психологии» / Воронин Андрей Николаевич. — М., 2004. — 50 с.
2. Кривопишина О. А. Аналіз сучасних досліджень з проблем психологічних особливостей становлення та творчого розвитку особистості у юнацькому віці / О. А. Кривопишина // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту

- психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С. Д. — К. : Логос, 2007. — Т. 7. — Вип. 13. — С. 239—244.
3. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. — К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2006. — 240 с.
4. Носков В. И. Технологии формирования творческой самостоятельности личности студента / В. И. Носков, Е. М. Левченко // Практична психологія та соціальна робота. — 2009. — № 9. — С. 8—19.
5. Тернавська Т. А. Вивчення розвитку невербальної креативності як складової пізнавальної активності студентів університету / Т. А. Тернавська // Проблеми емпіричних досліджень у психології. — Вип. 1. — К. : Гнозис, 2008. — С. 10—16.
6. Фролова Є. В. Креативність як чинник успішності навчальної діяльності / Є. В. Фролова // Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. — Харків : ХНПУ, 2009. — Вип. 32. — С. 204—214.
7. Харцій О. М. Креативність у майбутніх менеджерів організацій / О. М. Харцій // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — Вип. 41. — № 842. — С. 347—352.
8. Чжоу Ян. Психологічні особливості розвитку творчих здібностей у студентів музичних факультетів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Чжоу Ян. — Одеса, 2010. — 21 с.
9. Шило О. С. Проблема ціннісних орієнтацій в контексті творчої діяльності особистості / О. С. Шило // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія ; за ред. С. Д. Максименка. — К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. — Т. 10. — Вип. 7. — С. 580—591.
10. HONGA E., MILGRAMB R. Creative Thinking Ability: Domain Generality and Specificity / E. HONGA; R. MILGRAMB // Creativity Research Journal. — 2010. — V. 22. — Iss. 3. — P. 272—287.
11. Sarsania M. Do High and Low Creative Children Differ in Their Cognition and Motivation? / M. Sarsania // Creativity Research Journal. — 2008. — V. 20. — Iss. 2. — P. 155—170.
12. Wu C., Cheng Y., Ip H., McBride-Chang C. Age Differences in Creativity: Task Structure and Knowledge Base / C. Wu; Y. Cheng; H. Ip; C. McBride-Chang // Creativity Research Journal. — 2005. — V. 17. — Iss. 4. P. 321—326.

N. SAVRASOV
Slavyansk

PSYCHOLOGY OF CREATIVITY STUDENT'S PERSONALITY: PSYCHOLOGICAL STRUCTURE AND CONTENT

Analyzes the main results of research on the place and role of creativity in the structure of professional training of its professional and educational success, on the psychological dynamics of creativity in various stages of training student. It is alleged that the psychological structure and content of student creativity are the important characteristics of mental phenomena as open the way to ascertain its essential patterns and mechanisms. An information entry to the structure of student creativity indicators intellectual, communicative and total emotion, motivation, communication, internal motivation for future professional activities, the need to act and succeed, social self-control.

Key words: creativity, personality, student, structure, figure, professional training, a characteristic factor.

Н. САВРАСОВ
г. Славянск

ПСИХОЛОГИЯ КРЕАТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА: ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ

Анализируются основные результаты исследований места и роли креативности в структуре профессиональной подготовки будущего специалиста и его учебной успешности, психологической динамики креативности на разных этапах профессиональной подготовки студента. Утверждается, что психологическая структура и содержание креативности личности студента выступают важными характеристиками данного психического явления, поскольку открывают путь к выяснению его существенных закономерностей и механизмов. Получены сведения о вхождении в структуру креативности личности студента показателей интеллектуальной, коммуникативной и общей эмоциональности, мотивации общения, внутренней мотивации будущей профессиональной деятельности, потребности активно действовать и добиваться успеха, социального самоконтроля.

Ключевые слова: креативность, личность, студент, структура, показатель, профессиональная подготовка, характеристика, фактор.

Стаття надійшла до редколегії 20.10.2015

УДК 159.922.8

Т. І. СВАТЕНКОВА

м. Ніжин

tanya_svatenkova@mail.ru

СПЕЦИФІКА ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО МЕТОДУ У ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ОСОБИСТОСТІ У РАННІЙ ЮНОСТІ

У статті розкриваються специфічні психологічні особливості екзистенційних переживань особистості у період ранньої юності. Обґрунтовано актуальність впровадження герменевтичного методу у дослідження екзистенційних переживань особистості у період ранньої юності.

Розкрито специфіку і структуру екзистенційного переживання як важливого явища у розвитку внутрішнього світу особистості і основної передумови формування індивідуальних цінностей особистості.

На основі проведеного комплексного емпіричного та герменевтичного дослідження екзистенційних переживань у ранньому юнацькому віці створено та обґрунтовано динамічну схему екзистенційного переживання.

Ключові слова: екзистенційні переживання, ранній юнацький вік, герменевтичний метод, когнітивний компонент, конативний компонент, емоційний компонент, часова перспектива, смислова післядія.

У працях вітчизняних психологів С. Д. Максименко, М. Й. Боришевського, Р. О. Семенової, В. О. Моляко, Г. М. Андрєєвої, Л. І. Божович, М. Й. Боришевського, І. С. Булах, Л. С. Виготського, Є. І. Головахи, І. В. Дубровіної, Д. Б. Ельконіна, І. С. Кона, О. О. Кроніка, О. М. Леонтєєва, С. Д. Максименка, В. С. Мерліна, О. М. Прихожан, А. А. Реана, С. Л. Рубінштейна, О. В. Скрипченко, М. В. Папучі і зарубі-

жних науковців Е. Еріксона, К. Левіна, Ж. Піаже юність визначається як період самовизначення, розвитку часової перспективи, теоретичного мислення, рефлексії. Зокрема, як вітчизняні, так і зарубіжні науковці приходять до згоди у тому, що період юності вимагає детального вивчення, особливо через специфічні особливості формування цінностей, внутрішнього світу, взаємовідносин як стате-